

Van geen kwaad bewust

Marcellus Bisdom van Vliet en plantage ‘De Herstelling’

In het statige herenhuis ‘De Hulk’ aan de Westhaven in Gouda woonde sinds februari 1780 Marcellus Bisdom van Vliet.¹⁾ Zijn politieke carrière was begonnen als baljuw van de heerlijkheid Vliet (bij Oudewater), daarna als schepen en burgemeester van Haastrecht. In 1775 was hij naar Gouda verhuisd en daar een ‘echte’ regent geworden: als weeshuisbestuurder, kapitein en kolonel van de schutterij, kerkmeester, raad in de vroedschap, schepen, vertegenwoordiger in Den Haag en burgemeester van Gouda. En dat is nog niet eens de volledige lijst van zijn politieke baantjes.²⁾ Marcellus Bisdom van Vliet was de zoon van Theodorus Bisdom — een koopman uit Haastrecht die in 1755 de heerlijkheid Vliet had aangekocht, zich daarna ‘vrijheer’ kon noemen en zo zijn erfopvolgers onder de noemer ‘Bisdom van Vliet’ wat adellijke glans had gegeven. Het geld had deze Theodorus verdiend met de teelt van en handel in hennep voor de toen bloeiende touw- en zeildoekindustrie. Marcellus Bisdom van Vliet was patriot. In 1787 werden om die reden bij zijn huis aan de Westhaven (tegenwoordig nummer 12) de ruiten ingegooid door Oranje-aanhangers.³⁾

Marcellus Bisdom van Vliet geloofde als patriot in “vrijheid, gelijkheid en broederschap”. Toch zag hij dat niet als universele waarden, want enkele maanden nadat hij aan de Westhaven was komen wonen, verkocht hij iets dat al sinds 1777 een slavenhouder van hem maakte. Samen met zijn broer Adriaan Jacob Bisdom verkocht hij op 3 oktober 1780 koffie- en katoenplantage ‘De Herstelling’, “met alle deszelfs bepoot- en beplantingen, huizen, opstallen, slaven, vee, en verdere ap- en depentien”.⁴⁾ Volgens de verkoopakte had hun vader Theodorus deze plantage aan de rivier Demerary in de gelijknamige kolonie (in het tegenwoordige Guyana) in januari 1771 aangeschaft. Na zijn overlijden in 1777 kregen de broers Marcellus en Adriaan Jacob de plantage in handen.

Deze plantage ‘De Herstelling’ — niet te verwarren met plantages met dezelfde naam — lag aan de westelijke oever van de rivier Demerary, tegenover het eiland ‘Borselen’ (tegenwoordig *Borslem Island*).

Theodorus had het beheer van de plantage aan weer een andere zoon, Cornelis, overgelaten. Deze Cornelis Bisdom was al in 1770 met zijn echtgenote Hendrina de Veer naar Zuid-Amerika vertrokken, met het doel hun vervallen fortuin te herstellen. Cornelis was waarschijnlijk initiatiefnemer van de aankoop van ‘De Herstelling’ door zijn vader — zelfs van de naamgeving ervan — en overleed daar in 1773. Met regelmatige tussenpozen schreef Marcellus namens hemzelf en zijn vrouw Maria van Harthals aan zijn broer Cornelis en schoonzus Hendrina. Marcellus was toen nog geen eigenaar van de plantage, maar voelde zich betrokken en wilde op 26 juni 1771 een zakelijk conflict over het beheer van de plantage tussen broer Cornelis en vader Theodorus suspen. Uit de voor moderne ogen niet erg toegankelijk geschreven tekst blijkt, met enige moeite, hoe Marcellus Bisdom van Vliet dacht over de slaafgemaakten en slavernij in het algemeen. Eerst volgen passages uit de letterlijke tekst. Daarna zal ik die duiden.⁵⁾

Wij kunnen ligtelijk begrijpen dat het land waar in UwEd zig thans bevinden geen oord is waar in zeeden en deugd algemeen zijn, en opentlijke godsdienstigheid gevonden word: in het tegendeel stellen wij voor vast, dat het zelve, over het geheel genomen,

veel eer het contrarie is, en dus verre van over een komstig met de opvoeding welke aan UwEd bejide gegeven is; maar lieve vrienden! considereert dat UwEd niet naar dat land zijn gegaan om Godsdienst of deugd te leeren, nog ook niet het oogmerk om aldaar in den 't Zameleeving met waardigen luijden een zagt en aangenaam leven te leijsden, maar enkel en alleen om UwL: vervalte fortuijn onder Gods zeegen te herstellen. dit is het groot oogmerk waar aan al het andere moet worden ondergeschikt: en dat tot bereijking van dat einde geen verkeerde weg met UwEd: ingeslagen is, blijkt, uyt de bevinding welke gijL: reets hebt in uwe negotie; uit het geene daaromtrent in anderen openbaar is, die tot uwent of in anderen colonien zijn of geweest zijn; en uit de uitrekening welke UwEd onlangs aan onze vader gezonden hebben. onder 's Hemels mede werking hopen wij dat de uitkomst aan het oogmerk beantwoorden zal. de yver welke UwEd langs eerlijke wegen daar toe zullen te koste leggen, is, en moet volgens de les van den Apostel Paulus weezen, een point van uwe Godsdienst. wees niet te zeer bekrompen waarde vrienden! onze dienst welke Gode behaaglijk zal weezen, is geestelijk, en bestaat in het herte, niet in uitterlijke vertoning. vordert het nut van UwL: huisgezin uwe tegenwoordigheid, bij uw werkvolk de meesten tijd van den dag, uwe kortstondigen afzonderingen, en hertgrondigen schoon korter dankzeggingen en gebedden zullen Gode aangenaam weezen, en de bestraling van zijnen geest kan uwe denkebeelden in 't midden van Uwe wandelingen en verkeerding met uwe heidensche slaven, Hem heerlijk en welgevallig maken.

te streng te wezen in 't straffen van 't geene quaad is in UwL: ogen, daar het nogtans niet zodanig is in de haren, die niet met zo veel ligt van kennis begunstigt zijn, is na onze gedagten gantsch niet voorzigtig, en nogtans word die deugd, de voorzigtigheid, door onzen volmaakten voorgangers zijne leerlingen aangepreezen. wij hebben thans op het oog met name de hoererij, welke zo algemeen onder de slaven in gebruik is, en wij vertrouwen dat UwEd, bij nadenking van 't gene aan UwEd overkomen is door het tegengaan van dat quaad in een van uwe slavinnen zult moeten overtuigt worden dat het beter is zulk quaad door overtuiging te tragten te verbeteren, of anders ongemerkt te laten passeeren 't geene door harde behandelingen niet kan worden te boven gekomen zonder uwe bezittingen en leeven in 't uitterste gevaar te stellen, 't welk in zodanige gevallen na onze begrippen niet geoorlooft is. en waarom zouw een goed voorbeeld, en op zijn tijd toegenegen onderrigting en leering, niet strekken kunnen tot verbeetering van verblinde heijdenen, Ja somtijds tot verbrijding van Gods Koningrijk?

Marcellus Bisdom van Vliet zegt hier dat zijn broer niet moet klagen over het gebrek aan christelijke waarden bij de slaafgemaakten. Hij vindt dat een vanzelfsprekendheid. Cornelis moet maar bedenken dat hij naar de Demerary-rivier is gekomen om geld te verdienen — niet om een fijn leven te leiden. Dat Cornelis tussen de ongelovige slaafgemaakten leeft, moet Cornelis zichzelf niet te veel aanrekenen. Het maakt hem heus geen slecht mens. En als het gaat om 'hoererij' kan Cornelis beter proberen de slaafgemaakten te overtuigen van de christelijke waarden, of 'het kwaad' gewoon negeren, dan te streng te zijn. Hard optreden zou Cornelis zelf en zijn bezittingen maar onnodig in gevaar brengen.

Op het eerste gezicht lijkt Marcellus Bisdom van Vliet een 'goede' behandeling van de slaafgemaakten te bepleiten. Dat dit niet uit menslievendheid voortkomt, blijkt uit zijn argumentatie. Voorzichtigheid is vooral in het voordeel van zijn broer. Het anders-zijn — misschien zelfs wel het slecht-zijn — van de slaafgemaakten neemt Mar-

cellus voor waar aan. Het staat niet ter discussie. Aan de andere kant vindt Marcellus het de moeite waard de slaafgemaakten te bekeren tot het christelijk geloof.

In de brief komt een mentaliteit tot uiting die wijdverbreid was onder de toenmalige Europeanen. Niet het in stand houden van de slavernij maakte iemand potentieel een slecht mens. Nee, zij maakten zich zorgen of het leven tussen de 'zedeloze' slaafgemaakten afgekeurd zou kunnen worden. Marcellus Bisdop van Vliet vond van niet en was in die zin tolerant, maar hij was duidelijk geen abolitionist.

Op 21 januari 1773 schrijven Marcellus en Maria aan Cornelis en Hendrina een andere brief, waarin een interessante kijk op de inheemse bevolking naar voren komt. Opnieuw volgt eerst de letterlijke tekst en daarna mijn 'vertaling'.⁶⁾

Schoon wij geen afzonderlijk schrijven van UwelEd gekregen hebben, wij hebben nogtans het genoeg gehad om somtijds door brieven aan anderen in de familie tijding te krijgen van UwelEd welstant, en nu weder op den 13e. dezer per de duplicit. brieven door Capt: Maarten van Louw met het schip de eensgezindheit overgebracht.

Uit uwe berigten per gem: bodem zien wij met leetweezen de bekommering en continuele vrees in welke UwelEd toen leefden, en hoe UwelEd zig zelve reets hebben benadeelt door het weg hakken van geboomten en slaven kost, uit vreeze voor overrompeling van de rebellen. waarlijk een zeer ongelukkige toestant! maar permitteert ons te vragen of 'er onder Gods zeegen geen hulpmiddel teegens kan worden gebruikt? wij verbeeldens ons van Ja, en geven daar toe het volgende ter Uwer overweeging:

Alhoewel men natuurlijker wijze zouw kunnen geloven dat de Inlanders vijandig zouden moeten zijn tegens dezulken die zig toe eijgenen het land waar in zij vrij geboren zijn, en 't welken derhalven uit de natuur aan haar toebehoort, zo is het nogtans volgens alle bevinding een zekere waarheit, dat die land aart zeer toegeneegen en getrouw is aan de Europiaanen welken zig aldaar hebben nedergezet. wij twijffelen niet of UwelEd zullen gedurende de korte tijd van UwL: verblijf in de Colonien reets overtuijgt worden zijn van deeze waarheit, en wij meenen ook uit UwelEd eijge brieven te hebben gezien hoe noodzakelijk aan de Planters is de hulp van de Inlanders in het aanleggen van een plantagien. om ons hier over niet wijdlopiger te explicereen, wij zouden van gedagten weezen dat het voor Uwe persoonen en bezittingen veijlig, en voor uw werk vorderlijk zouw weezen, dat op Uwe plantagien gevestigd was eene familie van een goede aart uit de inlanders, aan dewelke woning en een stukje gronds tot haarL: behoef zouw moeten worden gecedeert, en met welke gijLieden als met goede vrienden zouden moeten omgaan, dezelve voedenden en belonenden voor de arbeid welke zij voor UwL: zouden aanwenden. hier door zouwen uwelEd zig verzekeeren van de vriendschap en hulp van de Inlanders; altoos eenige hebben, en meer van hare natie kunnen krijgen, tot weg kapping van Uwe bosschen, en gevolgelijk Uwe slaven bewaren van een werk dat zij niet zo wel verstaan, en waar door zij veele ongemakken verkrijgen: door zodanig eene volk planting zouden Uwe slaven te meer in ontsag worden gehouden, en UwelEd zeeker weezen van de te rug krijging van uwe weglopers.

Dit fragment beschrijft het volgende: blijkbaar ontsnappen regelmatig slaafgemaakten tijdens het houtkappen en is Cornelis bang voor overvallen, mogelijk van juist deze gevluchte slaafgemaakten. Als oplossing voor de problemen stelt Marcellus voor een familie uit de inheemse bevolking op de plantage te laten wonen en vriendschap met hen te sluiten. Hij constateert dat de oorspronkelijke bewoners 'vrijgeboren' zijn en dat

het land hen ‘natuurlijk’ toebehoort en hen door de Europeanen is afgenomen. Door samenwerking met de oorspronkelijke bewoners te zoeken, zou Cornelis de rust en vrede op de plantage kunnen herstellen en zouden zelfs gevluchte slaafgemaakten naar de plantage kunnen terugkeren. Hoe dat laatste precies zou moeten werken, wordt uit de tekst niet helemaal duidelijk, maar de boodschap is helder: zie de oorspronkelijke bewoners van het gebied niet als vijanden, behandel ze goed en laat ze helpen, bijvoorbeeld bij het kappen van bossen.

Marcellus heeft hier geen afwijkende mening. Sterker nog: dit past helemaal in de strategie die de individuele Nederlandse planters en het koloniestuur aan de rivier Demerary hanteerden.⁷⁾ De inheemse bevolking zorgde voor beveiliging tegen opstanden en voorkwam ontsnappingen van slaafgemaakten. Verschillende inheemse stammen werden bondgenoot gemaakt en ingezet als militaire ondersteuning, omdat er maar weinig Europese militairen in het gebied waren. Zij hielpen opstanden neerslaan en gevluchte slaafgemaakten opjagen. Dat deden ze niet alleen vanwege de beloning, maar ook om persoonlijke banden met de Europeanen. De oorspronkelijke bewoners waren verder zeer bedreven in houtkap. Door hen in te huren voor het kappen van bossen, en dat niet de slaafgemaakten te laten doen, werd een goede gelegenheid voor ontsnappingen weggenomen. Marcellus was dus goed op de hoogte van de geldende praktijk in de Demerary-kolonie.

Op 3 oktober 1780 verkopen de broers Marcellus Bisdom van Vliet en Adriaan Jacob Bisdom de plantage voor 40.000 gulden aan Nicolaas Jan van Baggen en Abraham van Ketwich, beiden uit Amsterdam. In een bijlage bij de verkoopakte, als onderdeel van een inventaris van 1 januari 1780, worden de namen vermeld van de slaafgemaakten die tot de plantage werden gerekend.⁸⁾ Op de plantages hadden slaafgemaakten alleen voornamen. Deze namen werden door de eigenaren gegeven en getuigen meestal van weinig individualiteit doordat ze vaak in reeksen werden gegeven. Zo zien we plaatsnamen, zeehelden en namen uit de Griekse mythologie of de Bijbel. Achternamen werden pas gegeven bij manumissie (individuele vrijmaking) of emancipatie (afschaffing van slavernij).⁹⁾

Mannen:

Jason ‘bomba’	Valentijn
Apollo	Aron
Fortuijn	Hector
Leander	Appeldoorn
Martijn	Dameet
David	Moses
Collijn	Rotterdam
Alexander	Delft
Vainceur	Ariaan
Adam	Louis
Ourson	Souvenir
Scarmoes	Pollidoor
Sulmus	Jan
Tromp	Abram
Ruijter	Cubijn

Vrouwen:

Antoeba ‘bombaris’	Ariaantje
Zara	Amarille
Cornelia	Octavia
Louisa	Livia
Minerva	Dina
Johanna	Charlotte
Diana	Pieterneel
Leena	Eva
Marianna	Philis
Susette	Colette
Betje	Mietje
Caatje	
Philida	
Julia	
Cecilia	

Jongens:

Amour Cupido
Damon Carel
Coridon

Meisjes:

Juno Zaphira
Charmantje Amelia
Silvia

Met zijn adviezen aan zijn jongere broer Cornelis geeft Marcellus Bisdome van Vliet een inkijkje in de gedachtegang van een typische Goudse regent ten aanzien van slavernij. Hij was een kind van zijn tijd en zag geen kwaad in het reduceren van zijn medemens tot eigendom, ook al was hij als patriot goed bekend met mensenrechten. Door de lijst met namen in de bijlage bij de verkoopakte weten we wie Marcellus Bisdome van Vliet als verkoopbaar bezit zag: 30 mannen, 26 vrouwen en 10 kinderen.

Mei 2023

-
- 1) Christiaan Jan Matthijs, *Overzicht van de eigenaars van de huizen aan de Westhaven, 14^e eeuw–1832* (Gouda 1999). De naam ‘De Hulk’ wordt daar niet genoemd, maar wel in: Museum Paulina Bisdome van Vliet, Archief van de familie Bisdome van Vliet, Boedellijsten van Marcellus Bisdome van Vliet, inv.nr. 20091, folio 1r–3r.
 - 2) Joop de Jong, *Met goed fatsoen. De elite in een Hollandse stad, Gouda 1700–1780* (Amsterdam 1985) 327.
 - 3) Wim Knoops, *Gouda 1787. Radicalisering, revolutie, restauratie* (Amsterdam 2011) 81, 132, 366, 414, 417. Zie voor specifiek het ingooien van de ruiten: Streekarchief Midden-Holland, Collectie varia, toegang 200, inv.nr. 4.
 - 4) Streekarchief Midden-Holland, Notarieel archief Gouda 1593–1842, toegang 43, Notaris Willem van der Wagt, Minuutakten 1759–1805, inv.nr. 854, 3 oktober 1780.
 - 5) Museum Paulina Bisdome van Vliet, Archief van de familie Bisdome van Vliet, Brievenboeken van Marcellus Bisdome van Vliet 1769–1806, inv.nr. 20068, folio 79r–80, brief van 26 juni 1771. Deze bron is onder mijn aandacht gekomen door: Alwien Ridder, *De familie Bisdome van Vliet in de 18^e eeuw* (Utrecht 1993) – masterscriptie Universiteit Utrecht.
 - 6) Idem, folio 114–114r, brief van 21 januari 1773.
 - 7) Christoph Schult, *Een noodzakelijk bondgenootschap. De rol van de indianen in de kolonies Essequibo en Demerary, 1770–1800* (Leiden 2014) – masterscriptie Universiteit Leiden.
 - 8) Streekarchief Midden-Holland, Notarieel archief Gouda 1593–1842, toegang 43, Notaris Willem van der Wagt, Minuutakten 1759–1805, inv.nr. 854, 3 oktober 1780.
 - 9) Marian van der Klein, Rachel Meijers en Onno de Zwart, *Verkenning basis voor naamswijziging in verband met het Nederlands slavernijverleden* (Utrecht 2022) 9.